

Marilyn Yalomová

Ako Francúzi vymysleli lásku

Deväť storočí vášne a ľúbostných dobrodružstiev

Z angličtiny preložili
Alexandra Strelková a Samuel Marec

m a m
m a š

Obsah

POZNÁMKA PRE ČITATEĽA

11

PROLÓG

Abélard a Heloisa, patróni francúzskych milencov

14

PRVÁ KAPITOLA

Dvorská láska: Ako Francúzi vymysleli romantiku

24

DRUHÁ KAPITOLA

Galantná láska: *Kňažná de Clèves*

59

TRETIA KAPITOLA

Komická láska, tragická láska: Molière a Racine

81

ŠTVRTÁ KAPITOLA

Zvádzanie a cit: Prévost, Crébillon mladší, Rousseau a Laclos

106

PIATA KAPITOLA

Lúbostné listy: Julie de Lespinasse

132

ŠIESTA KAPITOLA

Republikánska láska: Élisabeth Le Basová a pani Rolandová

158

SIEDMA KAPITOLA

Túžba po matke: Constant, Stendhal a Balzac

172

ÔSMA KAPITOLA

Láska medzi romantikmi: George Sand a Alfred de Musset

190

DEVIATA KAPITOLA

Úpadok romantickej lásky: *Pani Bovaryová*

214

DESIATA KAPITOLA

Láska v bezstarostnej La Belle Époque: *Cyrano z Bergeracu*

229

JEDENÁSTA KAPITOLA

Láska medzi mužmi: Verlaine, Rimbaud, Wilde a Gide

242

DVANÁSTA KAPITOLA

Túžba a zúfalstvo: Proustovi neurotickí milenci

258

TRINÁSTA KAPITOLA

Lesbická láska: Colette, Gertrude Steinová
a Violette Leducová

276

ŠTRNÁSTA KAPITOLA

Zamilovaní existencialisti: Simone de Beauvoir
a Jean-Paul Sartre
299

PÄTNÁSTA KAPITOLA

Nadvláda túžby: Marguerite Durasová
315

ŠESTNÁSTA KAPITOLA

Láska v 21. storočí
326

EPILÓG

342

POĎAKOVANIE

350

POZNÁMKY

353

VYBRANÁ BIBLIOGRAFIA

365

Prológ

Abélard a Heloisa, patróni francúzskych milencov

BOH VIE, ŽE V KAŽDOM STAVE MÔJHO ŽIVOTA SOM
SA OBÁVALA VIAC TOHO, ABY SOM NEURAZILA TEBA
NEŽ BOHA, A SNAŽILA SOM SA ZAPÁČIŤ SA VIAC TEBE
AKO JEMU.

Heloisa v liste Abélardovi, cca 1133

Abélard a Heloisa sú vo Francúzsku rovnako známi ako v Spojených štátoch a vo Veľkej Británii Romeo a Júlia. Tento milenecký pár žil začiatkom 12. storočia a ich bizarný príbeh pripomína gotický román. Neuveriteľné listy, ktoré si písali po latinsky, a Abélardov životopis *Dejiny utrpenia* sú dnes takpovediac zakladajúcimi listinami dejín francúzskej lásky.

Abélard bol potulný duchovný, učenec, filozof a najobľúbenejší učiteľ svojich čias. Ako dvadsiatnik a tridsiatnik sa preslávil úvahami o dialektike (logike) a teológii, okrem toho bol nanajvýš atraktívny. Kdekoľvek verejne vystúpil, tam ho vítali nadšené davy ako dnes rockové hviezdy. Skôr než sa vo Francúzsku otvorili prvé univerzity, vznikali mestské školy okolo slávnych učencov, no a v tej, ktorú v Paríži založil Abélard, sa zišli študenti zo všetkých končín kresťanského sveta.

*Hrobka Abélarda a Heloisy na cintoríne Père Lachaise v Paríži.
Grafika Léona Gaucherela z 19. storočia.*

Heloisa, neter a zverenkyňa parížskeho cirkevného hodnostára, bola už ako dospelávajúce dievča známa bystrou myslou a pokročilým vzdelaním, v mladom veku ovládala latinčinu, neskôr aj gréčtinu a hebrejčinu. Abélarda jej výnimočné nadanie priťahovalo a zosnoval zaručený plán, ako ju zviať: ubytuje sa v dome jej strýka kanonika ako

jej súkromný učiteľ. Zakrátko si skutočne padli do náruče a zrodila sa medzi nimi hlboká vášeň.

V zime na prelome rokov 1115 a 1116 stali milencami. Heloisa mala sotva pätnásť a Abélard okolo tridsaťsedem rokov, no napriek veku tvrdil, že dovtedy žil v celibáte a nesmierna sila vzájomného očarenia ho zastihla absolútne nepripraveného: „A tak pri otvorených knihách sme vyriekli viac slov o láske než o učive, viac bolo bozkov než sentencií, ruky častejšie siahali po prsiach než po knihách, láska častejšie obracala oči na seba, než ich učenie nasmerovalo k písaniu.“²

Heloisa ich lásku vnímala ako úchvatný raj, ktorý sa jej vryl do mysli: „... aj tie rozkoše milovania, ktorým sme sa vzájomne oddávali, boli pre mňa také sladké, že sa mi nemôžu znepestiť ani tak skoro vymazať z pamäti.“

Erotická láska však mala aj svoju zápornú stránku. Abélard zanedbával prácu a jeho študenti sa sťažovali, že je duchom neprítomný. Namiesto prednášania teologických téz skladal Heloise ľúbostné básne a vôbec si nevšiml klebety, ktoré sa okolo nich začali šíriť. Jej strýko sa už napokon nemohol tváriť, že nič nevidí, a milenci sa museli rozísť. Heloisa však ešte predtým otehotnela. Abélard ju poslal k svojej rodine do Bretónska, kde strávila celé tehotenstvo, zatiaľ čo on ostal v Paríži a čelil strýkovmu hnevu. Muži sa zhodli, že milenci sa musia zosobášiť, a tak očistiť jej povesť. Nikto nedbal na Heloisine námietky, že radšej chce ostať Abélarovou milenkou. Vedela totiž, že manželstvo by mu zničilo kariéru, a navyše v súlade s dobovým názorom verila, že láska v manželstve jednoducho nemôže prekvitať.

Krátko po narodení syna, ktorý dostal meno Astrolabius, sa teda Abélard a Heloisa v prítomnosti jej strýka a svedkov potajme zosobášili v istom kostole. V záujme zachovania Abélarovej reputácie chceli sobáš udržať v tajnosti. S tým však nebol spokojný Heloisin strýko, u ktorého ešte stále žila, a začal ju psychicky aj fyzicky týrať. Vtedy sa ju Abélard

rozhodol prechodne umiestniť do kláštora v Argenteuil, do toho istého, „v ktorom bola sama kedysi ako dievča vychovávaná a vzdelávaná“. Strýko bol presvedčený, že Abélard tam Heloisu poslal, aby sa jej poľahky zbavil, a rozhodol sa ho príšerným spôsobom potrestať: v noci sa mu do izby vkradli sluhovia a v spánku ho vykastrovali. Naozaj ho vykastrovali! Takéto príšernosti sa dnes nevidia ani v tých najsurovejších hororoch.

Mená Abélard a Heloisa som prvýkrát počula tuším v skladbe Cola Portera „It Was Just One of Those Things“ v muzikáli *Jubilee* z roku 1935: „Ako Abélard povedal Heloise, nezabudni mi, prosím, napísať.“

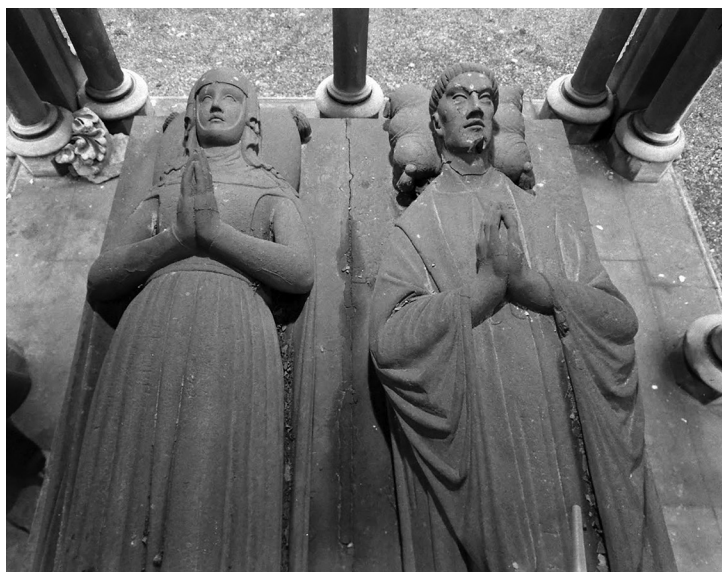
Bola to veľmi obľúbená skladba v polovici 20. storočia, keď sa od sofistikovaných divákov očakávalo, že takéto referencie pochopia. Tie mená však pre mňa veľa neznamenali, až kým som v 50. rokoch nezačala študovať stredovekú francúzsku literatúru na Wellesley College a neprečítala si slávnu báseň z 15. storočia *Balada o dámach dávnych čias* od François Villona:

*Kde Heloïse, čo zviedla raz
aj Abelarda k hriešnym hrám,
až, za trest, stal sa z neho kňaz,
vymiškovany! – dokladám.³*

Vyhľadala som si slovo *châtré*, tu preložené ako „vymiškovany“, hoci presnejšie je určite „vykastrovany“, a potom som sa odvážila požiadať o bližšie vysvetlenie profesorku Andrée Bruelovú. Táto mohutná žena, ktorá bežne predvádzala, aké gestá sa používali v rytierskych bojoch, mi trochu rozpačito potvrdila, že Pierra Abélarda skutočne o semenníky pripravili darebáci najatí Heloisiným strýkom. Potom ma však stroho odkázala na listy milencov a na Abélardovu autobiografiu.

Popri seminároch som sa prehrýzala textami (vo francúzskom preklade z latinčiny) a ostala som v nemom úžase. Ako sa toto dospievajúce dievča – mladšie než vtedy ja – mohlo tak úplne odovzdať dvakrát staršiemu mužovi a navyše duchovnému? Ako sa len zvládli vzoprieť prísny regulám rímskokatolíckej cirkvi, ktorá všeobecne opovrhuje vášňou a milovanie považuje za hriechne smilstvo, ak neprebíha medzi manželmi s cieľom splodiť potomstvo? Ako uniesli tlak rodiny aj spoločnosti, ktorá trestala slobodné matky a ženatých duchovných? Ako prekonalí tú bolesť a poníženie, keď Abélard prišiel o mužnosť?

Ostatky Abélarda a Heloisy sa niekoľkokrát presúvali. V roku 1817 ich pochovali naposledy do spoločnej hrobky v Paríži, ktorej kraluje sochárske stvárnenie oboch milencov. Foto: Nat Farbman, 1947.

Dnes viem, že Abélardovi by v manželskom zväzku s Heloisou nezabránilo ani zmrzačenie. Zosobášili sa v kostole, čiže riadnymi a zákonnými manželmi a cirkevné anulovanie

manželstva bolo možné iba v prípade, že nedošlo k jeho naplneniu. Nečakal ich však spoločný život. Abélard Heloise nariadil vstúpiť do kláštora a zložiť sľub čistoty, pričom on urobil to isté. Prečo dospel k takémuto rozhodnutiu a prečo ho poslúchla?

Dávno po rozchode sa Abélard svoje konanie snažil ospravedlniť v *Dejinách utrpenia*, napísaných vo forme listu útechy priateľovi. Vysvetľoval:

V takomto úbohom žiali, priznávam, ma do mníšskeho kláštora ako do úkrytu dohnalo skôr zahnanie než zbožnosť obrátenia. Aj Heloisa už skôr na môj príkaz ochotne vstúpila do kláštora. A tak sme obaja prijali posvätné rúcho, totiž ja v opátstve Saint-Denis, ona vo vyššie zmienenom kláštore v Argenteuil.

Jeho list údajnému priateľovi sa šíril medzi ľuďmi, ktorí vedeli čítať po latinsky, a nakoniec sa dostal aj k Heloise. V tom čase mala už po tridsiatke a približne pätnásť rokov žila oddelene od Abélarda, najprv v Argenteuil, kde sa stala priorkou, a potom ako matka predstavená v oratóriu Paraklét, ktoré nezaložil nikto iný ako jej niekdajší manžel Abélard. Jej vášeň napriek tomu nevychladla a vyčítala mu, že s ňou sa vôbec nepokúsil spojiť a utešiť ju ako v prípade svojho anonymného priateľa.

„Povedz mi jedno, ak môžeš,“ žiadala, „prečo si ma po našom obrátení sa, o ktorom si rozhodol jedine ty, tak veľmi zanedbával a zabudol si na mňa (...) alebo poviem ja sama, čo cítim, dokonca čo všetci ostatní predpokladajú. Bola to skôr žiadostivosť než priateľstvo, skôr vášeň než láska, ktorá ťa ku mne priťahovala.“

Heloisa poukazuje na rozdiel, na ktorý budeme pri rôznych variáciách na tému lásky narážať často. Sú muži

motivovaní v prvom rade fyzickou túžbou a ženy skôr citmi? Alebo, menej vyberaným jazykom, rozhodujú sa muži penisom a ženy srdcom? Heloisu pútala k Abélar-dovi kombinácia fyzickej túžby a citovej väzby, no bola presvedčená, že jeho poháňala výlučne žiadostivosť. Znie to ako rozdiel medzi mužmi a ženami, o ktorom sa ešte aj dnes zoširoka diskutuje. (Mám pritom na mysli knihy neuropsychiatričky Louann Brizendinovej, ktorá poukazuje na to, že v mužskom mozgu vyhľadávanie sexuálneho uspokojenia zaberá dvaapokrát toľko priestoru ako v ženskom a ženský mozog má výrazne aktívnejší empatický obvod.⁴) Heloisa svojou „bezhraničnou láskou“ rozhodne žila ešte dlho potom, ako na ňu Abélard rezignoval.

Už uplynulo pätnásť rokov, odkedy sa kvôli nemu stala mniškou, hoci po tom sama netúžila, a neustále bola absolútne oddaná jemu a nie Bohu. Dokonca aj ako predstavená Parakléta ho považovala za svojho „pána“, „otca“ a „manžela“ s absolútnou mocou nad jej osudom. Žena bola v tých časoch podriadená mužovi. Platilo to v osobnom aj náboženskom živote, aj keď určitým ženským reholiam sa podarilo získať pozoruhodnú autonómiu a niektoré razantné ženy ovládali svojich manželov. Nikto vrátane samotnej Heloisy však nevedel ovládať podvedomie.

V listoch Abélardovi sa vyznávala z neutíchajúcich erotických túžob, zatiaľ čo on svoju kastráciu prijímal ako Boží trest. V tom čase mal päťdesiatštyri rokov, a keďže mu nefungovali mužské telesné partie, ich lásku aj manželstvo považoval za veci dávno minulé a nahradil ich láskou k Bohu. Snažil sa Heloisu presvedčiť, aby nasledovala jeho príklad. Ona však mala vtedy ešte len tridsaťdva a stále túžila po stratenej rozkoši. Navonok síce dokonale plnila povinnosti abatiše, ale v predstavách bola aj naďalej Abélardovou manželkou a milenkou ponorenou v roztúžených spomienkach:

A na akékoľvek miesto sa vyberiem, neustále mi vzídu pred očami aj s nesmiernou túžbou. A pred ich predstavami nie som chránená ani vtedy, keď spím. Počas samotného slávenia omší, keď má byť modlitba čistejšia, úplne sa zmocňujú úbohej mysle necudné predstavy týchto rozkoší tak, že sa viac oddávam týmto hanebnostiam než modlitbe. Čo by som mala stonať nad spáchanými hriechmi, vzdychám skôr nad stratenými pôžitkami. A nejde len o to, čo sme robili, ale súčasne aj miesta a chvíle, počas ktorých sme to robili, sa tak vtkali do mojej mysle, že v nich všetko znova s tebou prežívam, a ani počas spánku nemám od nich pokoj.

Heloisino vášnivé volanie znie stáročiami. Hovorí za všetky ženy, ktoré bezvýhradne milovali a potom o svojho milovaného prišli. V dôsledku smrti, rozvodu, opustenia alebo fyzických neduhov prežilo nespočetné množstvo žien a mužov nepokojný a zúfalý život. Heloisa a Abélarda od seba oddelili náhle a prazvláštnym spôsobom a obaja prežili zvyšok života v katolíckych rádoch, hoci Abélard bol v neustálom konflikte s ostatnými teológmi a Heloisa sa neustále umárala fyzickou túžbou. Už za života na nich súčasníci hľadali s obdivom a v nasledujúcich storočiach ich oddaní nasledovníci považovali za svojich patrónov. K tejto posvätnéj aure nepochybne prispela aj Abélarдова kastrácia, pretože so svätosťou sa často spája istá forma telesného znetvorenia – stačí si spomenúť na šípy v hrudi svätého Sebastiána alebo odrezané prsia svätej Agáty. Abélard s ujmou na tele a Heloisa s ujmou na duši sa tak celkom prirodzene stali martýrmi lásky.

Abélarďa v roku 1144 podľa jeho vôle pochovali v Parakléte a o dve desaťročia, 16. mája 1164, sa tam k nemu pripojila aj Heloisa. Keď počas Francúzskej revolúcie kláštor

Marilyn Yalomová

zmenil majiteľa a zbúrali ho, ich pozostatky uložili do neďalekého kostola sv. Vavrinca v Nogent-sur-Seine. V roku 1817 ich premiestnili na cintorín Père Lachaise v Paríži, kde dodnes ležia v rozľahlej gotickej hrobke. K hrobu začali postupne putovať milenci. Keď som ho naposledy navštívila, videla som tam kyticu narcisov a kartičku, v ktorej ktosi tento dávno mŕtvy pár prosil o požehnanie.

Prvá kapitola

Dvorská láska: Ako Francúzi vymysleli romantiku

PODĽA MÔJHO NÁZORU ČLOVEK NESTOJÍ ZA NIČ,
AK NETŮŽI PO LÁSKE.

Bernart de Ventadorn
pôsobil v období cca 1147 – 1170

Moja francúzska priateľka Marianne sa za Pierra vydala v roku 1977, krátko po rozvode, pri ktorom dostala do výlučnej starostlivosti svoje dcéry dvojčičky. Mala vtedy dvaťsať a päť a Pierre štyridsať a päť rokov. Pierra sestra Jeanne varovala, že pri takom veľkom vekovom rozdiely sa z neho pravdepodobne stane paroháč, on zareagoval, že keď nastane čas, sám sa poobzerá, akí muži sú k dispozícii, a manželke vyberie milenca. Marianne nečakala, kým jej Pierre niekoho nájde, a zhruba pätnásť rokov po svadbe sa zamilovala do rovesníka Stéphanu. Vzťah sa usilovali držať v tajnosti, ale akosi príčasto ju vídali odchádzať z jeho bytu a čoskoro sa o nich dozvedel aj Pierre. Najprv tomu neveril, potom zúrnil. Manželku konfrontoval a chcel, aby si medzi nimi vybrala. Na jednej strane Marianne cítila silné puto k Pierrovi, ktorý s ňou vychovával dcéry, zároveň bola šialene zamilovaná do Stéphanu a ani jedného nevedela opustiť. Napokon požiadala Jeanne, aby im pomohla nájsť riešenie.

Milenc dáva srdce svojej milovanej. Ide o jednu z najznámejších tapisérií vyrobených v meste Arras. Zhotovil ju neznámy autor medzi rokmi 1400 – 1410. Dnes je vystavená v Louvri v Paríži.

Návrh znel: Oстане v manželstve za predpokladu, že bude môcť mimo domu tráviť každý deň okrem nedele v čase od štvrtej do siedmej a nikto jej nebude klásť nijaké otázky. Po dlhých, bolestivo úprimných rozhovoroch Pierre potlačil urazenú hrdosť a jej podmienky prijal. Žili ako manželia ešte ďalších dvanásť rokov, a keď Pierre smrteľne ochorel,